

DOI 10.33930/ed.2019.5007.20(2)-7

УДК 231.01

**ІСТОРИКО-КРИТИЧНА БІБЛІЙНА ЕКЗЕГЕЗА З
ПЕРСПЕКТИВИ БОГОСЛОВ'Я XX ТА XXI СТОЛІТЬ**

*HISTORICAL-CRITICAL EXEGESIS OF THE BIBLE FROM THE
PROSPECT OF THEOLOGY OF THE 20th AND THE 21st
CENTURIES*

А. О. Шиманович

Актуальність теми дослідження. У XX ст. постмодерний інтелектуальний контекст кинув виклик раціональному дискурсу епохи модерну, а також поставив під сумнів не тільки ті підходи, які були вживані до цього у царині філософії та природничих наук, але й у сфері теології та екзегетики. У нових інтелектуально-культурних умовах сьогодення історико-критична екзегеза із її зазіханнями на абсолютну об'єктивність та суцільну неупередженість потребує ретельного переосмислення з перспективи найбільш потужних біблійних досліджень XX-XXI ст.

Постановка проблеми. Популярність історичної біблеїстики у академічних та церковних колах, спрямованої на абсолютизацію історичних та критичних підходів до біблійних текстів, вимагає виваженої та ретельної оцінки з перспективи альтернативних підходів, які були розроблені у XX ст., але у наш час були витіснені на маргінеси західних академічних біблійних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляду ставлення К. Барта до історико-критичної екзегези та його власній богословській герменевтиці присвячено док-торську дисертацію Р. Бернета, а також праці Дж. Вебстера, М. Уоллеса,

Urgency of the research.

In the 20th century the postmodern intellectual context challenged the rational discourse of modern era, as well as it questioned not only those approaches which had been used before that in philosophy and natural sciences, but also in the field of theology and exegetics. In the new intellectual and cultural conditions of the present, historical-critical exegesis needs careful rethinking from the prospect of the most powerful biblical studies of the 20th and 21st centuries, with its encroachment on absolute objectivity and solid impartiality,

Target setting. Popularity of the historical biblical studies in the scientific and church communities are focused on absolutization of historical and critical approaches towards bible texts. Thus, it requires some balanced and serious evaluation by means of alternative approaches that had been developed in the 20th century, but nowadays are being forced out on margins of western academic biblical studies.

Actual scientific researches and issues analysis. PhD thesis of Richard Burnett, as well as other works of J. Webster, M. Wallace, G. Bromiley, H. Hartwell, G. Hunsinger and others are devoted to the review of Karl Bart's attitude to historical-

Дж. Бромілі, Г. Хартвела,
Дж. Хансінгера та ін.
Православний погляд на заявлену
проблематику випрацьовували
І. Брек, Т. Стіліанопулос та
І. Каравідопулос.

Постановка завдання. У зв'язку зі спробами абсолютизувати історико-критичний дискурс у сучасних біблійних дослідженнях та тим самим релятивізувати багатовіковий досвід концептуального сприйняття Писання як Слова Божого, перед дослідниками постає завдання здійснити апологію цілісної теологічної екзегези біблійних текстів. Завдання даної статті полягає у творчому та критичному переосмисленні ролі історично-орієнтованої екзегези в умовах сьогодення, а також у спробі адаптувати позитивні досягнення даної методології до сучасних вимог.

Виклад основного матеріалу. Науково-критична екзегеза, у відповідності до загальних настанов епохи модерну, ставить за мету раціоналізувати процес пізнання біблійних текстів та розглядати їх у статусі рівних по відношенню до інших літературних пам'яток давнини. У теологічних академічних колах ХХ ст. ставлення до модерної біблійної герменевтики коливалося від радикально неприйнятної до обережно позитивного. Філософська герменевтика ХХ ст. (зокрема, Поль Рікер) у своїх розвідках поставили під сумнів адекватність та перспективність засадничих принципів модерних біблійних досліджень та саме їхнє зазіхання на нічим не спотворену об'єктивність.

Висновки. Методи історико-критичного аналізу Біблії характеризуються чималим

critical exegesis and his own theological. The orthodox view on this issue was worked out by J. Breck, T. Stilianopoulos and J. Karavidopoulos.

The research objective. In respect of the attempts to absolutize the historical-critical discourse in modern biblical studies and thus to relativize the centuries-old experience of conceptual perception of the Bible as the Word of God, the researchers are tasked with carrying out of the apology for holistic theological exegesis of biblical texts. The aim of this article is to make a creative and critical rethinking of the role of historical-oriented exegesis in the modern context and to try to adapt the positive achievements of this methodology to the modern requirements.

The statement of basic materials. According to the general concepts of modern era, scientific-critical exegesis aims to rationalize the learning process of biblical texts and deal with it on the same level with other literary works of the ancient. The attitude to modern biblical hermeneutics varies from radically negative to carefully positive in the theological and academic world of the 20th century. The philosophic hermeneutics of the 20th century (in particular, Paul Ricoeur) questioned the adequacy and prospects of the fundamental principles of the modern biblical studies and its encroachment on non-distorted objectivity in its researches

Conclusions. The methods of the historical-critical analysis of the Bible are characterized by some

потенціалом креативності та спроможності уможливити глибокий контекстуальний підхід до біблійних текстів. В той же час постструктуралістська критика та деконструктивізм позбавили історико-критичну екзегезу її статусу монополіста на ринку інтелектуальних ідей. Історико-критична екзегеза, при її герметичній непроникності для інших підходів, неминуче перетворюється на своєрідну догматику раціоналістичного, ідеалістичного або історичного богослов'я.

Ключові слова. Теологія, екзегеза, герменевтика, біблеїстика, догматика, Барт.

creativity potential and the ability to make the deep contextual approach possible towards biblical texts. At the same time the post-structural criticism and deconstructivism deprived the historical-critical exegesis of its monopolistic status in the market of intellectual ideas. Historical critical exegesis with its hermetic impermeability for any other approaches turns inevitably into some kind of rationalistic, idealistic or historical theology.

Keywords. Theology, exegesis, hermeneutics, biblical studies, Dogmatic theology, Barth.

Актуальність теми. Поява і активне розповсюдження науково-критичного методу в сфері екзегетики стало наслідком того, що починаючи з XVIII ст. в західній культурі саме історичний контекст будь-якого явища набував все більшого значення в процесі розуміння світу та самопізнання. Відповідно, історичне мислення виявило себе також у сприйнятті біблійних текстів та у тому методологічному інструментарії, який був залучений до їхнього дослідження. Ліберальні богослови XIX ст. сприймали Біблію як книгу, яку варто тлумачити у відповідності до загальних принципів історичної критики, а не як вічне та незмінне Слово Боже. Першим, хто виголосив ідею про рівність Біблії з усіма іншими літературними творами у підході до їхнього тлумачення, був один із батьків-засновників ліберальної протестантської теології, женецький богослов XVII-XVIII ст. Жан Альфонс Турреттіні (1671-1737), котрий у 1728 р. в одній зі своїх праць писав: “На самому початку ми зауважуємо, що не існує такого методу інтерпретації Писання, який би відрізнявся від методів інтерпретації інших книг” [11, с. 46].

Постановка проблеми. По-перше, ліберально налаштовані дослідники були захоплені з'ясуванням другорядних зовнішніх чинників, які супроводжували створення біблійних текстів, а не їхнім внутрішнім змістом. Авторство, датування, адресати, мета написання – з'ясування всіх цих дотичних аспектів вважалось у той час першочерговою метою будь-якого академічного дослідника Біблії. Крім того, одним з найулюбленіших занять науково-критичного методу було розкриття та пояснення внутрішніх протиріч, наприклад, між Павлом та Яковом, між євангелістами-синоптиками та Іоанном Богословом, між різними частинами

Старого Завіту, між Старим та Новим Завітами тощо. По-друге, вчені дослідники були цілковито захоплені побудовою гіпотетичних припущень про існування первинних джерел, що лягли в основу наявних біблійних текстів. Це призводило до парадоксальної ситуації, при якій ті тексти, які теоретично могли існувати (а поки що існували виключно в уяві дослідників), набували першочергового статусу, в той час як реально існуючі новозавітні тексти піддавались зверхньому скептицизму та зазнавали сумнівів у їхній надійності: ““Наукова” критика набула великої культурної та доктринальної значущості; але вона відволікла увагу від біблійного наративу, поезії та пророцтва як літератури, натомість ставлячись до них як до більш чи менш спотворених історичних свідчень. Характерним кроком було зробити висновок про існування якоїсь книги, яка передувала тій, яку ми маємо, – втрачені документи, які були комбіновані щоб утворити Книгу Буття у тому вигляді, у якому вона дійшла до нас, втрачена Євангелія, написана арамейською мовою, втрачене “джерело висловлювань”, використане Матвієм і Марком тощо. Ефект такої практики був цікавим: про реально існуючу книгу говорили, у першу чергу, як про доказ існування того, що колись повинне було бути доступним у оригіналі й було ближчим до того, що фактично відбулось” [10, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи історико-критичну методологію дослідження Біблії та її рецепцію найвидатнішими богословами ХХ ст. (зокрема, Карлом Бартом), не можна не згадати докторську дисертацію Р. Бернета, а також праці Дж. Вебстера, М. Уоллеса, Дж. Бромлі, Г. Хартвела, Дж. Хансінгера, присвячені огляду екзегетично-богословської спадщини Карла Барта. Православні біблеїсти розглядали герменевтичні підходи епохи модерну з не меншою зацікавленістю. Серед найвизначніших дослідників, що присвятили свої праці цій проблематиці, варто згадати І. Брека, Т. Стіліанопулоса та І. Каравідопулоса.

Постановка завдання. Особливо гостра критика богослов'я натхнення, як у його протестантській, так і католицькій інтерпретації, почалася в епоху Просвітництва. Саме починаючи з цього часу, багато дослідників Писання, знаходячись під впливом активного розцвіту і зростання популярності природничих наук, почали загострювати свою увагу на протиріччях між змістом священних текстів і відкриттями в царині фізики, а також на змістовному багатоголоссі усієї сукупності біблійних текстів, яке здавалось їм вельми проблематичними та нездоланим. Відповідно, одним із завдань сучасних академічних досліджень в царині герменевтики та екзегетики має стати нове переосмислення традиційного вчення по богонатхненість Біблії із застосуванням сучасного мовного інструментарію, а також із урахуванням досвіду історико-критичної екзегези.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме

починаючи з XVIII ст. як кульмінаційного періоду всієї епохи Просвітництва, Святе Письмо почало сприйматись не як позачасова духовна реальність, не як проголошене Слово Боже, актуальне для всіх епох, історичних періодів та цивілізаційних етапів розвитку людства, а виключно як величина з минулого, відділена від сучасності певною часовою дистанцією. У якості прикладу можна навести вислів найбільш видатного новозавітного текстолога XX ст. Брюса Мецгера (1914-2007), котрий в одній зі своїх праць акцентував увагу читача на тому, що “будь-яке серйозне намагання зрозуміти Писання повинне бути історично орієнтованим. Лише через знайомство із політичними, соціальними і релігійними реаліями біблійної епохи можна зрозуміти алюзії біблійних авторів на культуру свого часу” [8, с. 13]. В результаті подібних змін у академічних дослідженнях і, як наслідок, у відношенні до священних текстів, екзегет, який прагнув до розкриття змісту біблійних текстів, змушений був подолати цю історичну дистанцію за допомогою того інструментарію, який був запропонований йому історичною наукою.

Результатом посилення подібних тенденцій в науково-богословському дискурсі стало активне розповсюдження сумнівів у адекватності традиційної церковної концепції богонатхненності Писання і навіть у достовірності змісту новозавітних книг, що, звичайно ж, не могло не вплинути вкрай згубно на загальне сприйняття Біблії і не призвести до радикальної редукції значимості та впливу Слова Божого в житті християнської спільноти. Оптимістично налаштовані дослідники припускали, що за активного використання саме таких суто раціональних герменевтичних методів, в результаті виникне вільна, неупереджена та об'єктивна біблеїстика. Але результат виявився не настільки райдужним і далеко не в усьому виправдав ці очікування. Розмірковуючи про ситуацію із історико-критичним методом вже у XX ст., професор Нового Завіту в університеті Мюнстера Томас Зедінг (нар. 1956), пише: “Результат виявився суперечливим. З одного боку, історико-критичне вивчення Біблії переживає значний підйом; з іншого боку, місце традиційної біблійної герменевтики заступає лише видима абсолютна “духовна свобода”, яка на ділі нерідко виявляється новою догматикою раціоналістичного, ідеалістичного або історичного богослов'я” [5, с. 160].

У якості контраргументу, спрямованого на подібні оптимістичні прагнення до абсолютної об'єктивності у царині біблійної герменевтики, можна навести думку із дослідження, присвяченого теоретичному застосуванню герменевтичних методів Поля Рікера (1913-2005) до теології та інтерпретації біблійних текстів, де постулюється теза про те, що люди є “нерозривними істотами-в-світі, котрі передують розділенню між суб'єктом і об'єктом” [16, с. 38]. Говорячи іншими словами, згідно концепції Рікера (який вважав себе послідовником Барта у тому, що стосується

біблійної герменевтики [17, с. 148]), світ – це не об’єкт, який можна сприймати як щось відсторонене від людського суб’єкту. У цьому сенсі для Рікера нейтральність – це міф. Будучи суб’єктами всередині реальності, ми не можемо ізолювати себе від світу, для того щоб досліджувати його у абсолютно абстрагований спосіб. Реальність містить в собі і суб’єкта, і об’єкта, котрі, в свою чергу, є конституують реальність. Тому й ті зазіхання на абсолютну та беззаперечну об’єктивність, які були маніфестовані історико-критичним підходом до Святого Письма, можуть вважатись наївними, принаймні, з точки зору висновків філософської герменевтики ХХ ст.

Менше з тим, багато хто з теологів ХХ ст. висловлювались із певним рівнем поваги та вдячності по відношенню до здобутків історико-критичної екзегези. На думку професора Систематичного богослов’я Мюнхенського університету Вольфхарта Панненберга (1928-2014), історико-критичний метод в герменевтиці “за цілепокладанням своїм є нічим іншим, аніж прагненням зрозуміти біблійні книги, значення і зміст їхніх висловів безпосередньо “з них самих”. Вчення про прозорість Писання закономірно призвело до вимоги підтверджувати будь-яке богословське твердження результатами історико-критичного тлумачення Святого Писання” [5, с. 93]. Тому цілком можливо погодитись із загальним визначенням, даним Ю. Ролоффом, згідно якого, “те, що ми називаємо сьогодні історико-критичною екзегезою, є, в решті решт, нічим іншим, аніж прагненням вийти на слід споконвічного змісту слів Писання. Для історичної свідомості це висунуло на передній план задачу з розкриття за допомогою філологічних, історичних та археологічних методів того, що саме думав і говорив кожен біблійний автор, людина свого часу, котра знаходилася у певних обставинах, які не можна залишити без уваги” [5, с. 92-93].

І враховуючи той факт, що на момент початку науково-дослідної богословської роботи Карла Барта саме історико-критичний метод, по суті, став домінуючим в протестантській герменевтиці, необхідно розкрити його відношення до цього герменевтичного методу дослідження Писання. З одного боку, Барт цілком визнавав ту очевидну істину, що ми не можемо ігнорувати того історичного контексту, у якому було створено апостольське свідчення, адже “Павло звертався до своїх сучасників як син свого часу” [1, с. XXVIII]. Саме подібний підхід є характерним для історико-критичних герменевтичних методів і саме він закликає дослідника взяти до уваги світоглядні установки того чи іншого біблійного автора (і Павла, і Мойсея, і Давида, і Єремію, і навіть Самого Ісуса з Назарету), а також вказує на чисельність можливостей розглядати кожного з них як “сина свого часу”. З іншого ж боку, вже у наступному реченні зі своєї передмови до першого видання “Послання до Римлян” Барт підкреслює позачасовий і універсальний характер апостольського свідчення I ст.: “Як пророк і апостол

Царства Божого він звертався до всіх людей всіх часів. Розбіжності між колишнім і нинішнім часом, тамошніми і тутешніми умовами необхідно приймати до уваги. Але, приймаючи їх до уваги, ми повинні прийти до усвідомлення того, що ці відмінності не мають жодної принципової відмінності” [1, с. XXVIII].

В той самий час не варто поспішати приписувати Барту категоричне та безумовне несприйняття або ж навіть презирство по відношенню до історико-критичного методу як такого. Як відомо, Адольф Юліхер називав герменевтичний підхід Барта до новозавітного Послання до Римлян “пихатістю пневматика” [1, с. XLVII]. Сам же Барт однозначно відкидав подібні звинувачення: “Я не “пневматик”, як він мене назвав. Я не “затятий противник історичної критики”” [1, с. XXXVI]. Барт був категорично незгодний з тим, що його “Послання до Римлян” начебто стало “діоклетіановим гонінням” на історико-критичне богослов’я [1, с. XLIII]. Щодо своїх пріоритетів по відношенню до історико-критичного методу, у порівнянні з древнім концептуальним вченням про богонатхненність Святого Письма, у передмові до першого видання своєї основної екзегетичної праці Барт зауважує наступне: “Історико-критичний метод дослідження Біблії виправданий, оскільки він робить акцент на підготовці розуму, яка ніколи не є зайвою. Але якщо б я був змушений обирати між ним і старим вченням про богонатхненність Писання, я рішуче звернувся б до останнього” [1, с. XXVIII].

Занепокоєння Барта з приводу невиправдано популярного на той час історико-критичного методу дослідження Писання мало й вельми помітний еkleзіологічний вимір. На думку Барта, домінування історичної критики в сфері герменевтики у сполученні з богословським лібералізмом автономізували Церкву, відділивши її від Христа [13, с. 24], і, тим самим, небаченим до цього чином редукували її роль та спотворили первинний Божий задум щодо неї.

За словами Барта, “історичне знання” і “критичне розмірковування” цілком можуть претендувати на свого роду підготовчу функцію [4, с. 157], за якою повинне слідувати фактичне [15, с. 385] розуміння Писання завдяки граматичній та богословській екзегезі тексту [14, с. 85]. При цьому попередні історико-критичні роздуми в жодному випадку не повинні претендувати на провідну та вирішальну роль у процесі сприйняття та осмислення Слова Божого. У випадку з Бартом, за його ж власними словами, мова йде лише про деяке цілком вмотивоване та аргументоване невдоволення тими тенденціями, які були характерними для протестантської теології у попередні два століття.

У передмові до другого видання “Послання до Римлян”, відповідаючи на звинувачення з боку опонентів (зокрема, Цана (Zahn) и Кюля (Kühl)) у начебто надмірно категоричному несприйнятті історичної критики в сфері герменевтики, Барт

однозначно постулює наступну думку: “Я звинувачую їх не в прихильності до історичної критики, правоту та необхідності якої я ще раз категорично визнаю, але вказую на той факт, що вони зупиняються на тому рівні тлумачення тексту, який я не можу назвати тлумаченням, але лише першою, примітивною спробою тлумачення, тобто на констатації того, “що написано”, на зображенні грецьких слів та словесних груп і передачі їх засобами німецької мови, на філологічно-археологічних коментарях отриманих таким чином результатів і на більш чи менш переконливому розташуванні людини в рамках історико-психологічного прагматизму” [1, с. XXXIII].

Звинувачення на адресу Барта з приводу його начебто радикального несприйняття історико-критичного методу нерідко йшли пліч-о-пліч зі звинуваченнями у надмірній прив’язці до наявного біблійного тексту та його цілісному сприйнятті, незважаючи на розробки та висновки тогочасної біблеїстики. Барта таврували як “пневматика”, “александрійця”, “гностика”, “маркіоніта”, “бібліциста” тощо [11, с. 22]. Сам Барт, звичайно ж, не погоджувався із подібною трактовкою власних герменевтичних методів і він неодноразово (не без попередніх вагань) намагався викласти своє ставлення до цього питання. Проте, “усі намагання Барта захистити себе проти конкретних звинувачень з боку критиків у його передмові до другого видання “Послання до Римлян”, здається, лише поглибили їхні підозри” [11, с. 22]. Упередження щодо Барта і його герменевтики вже були сформовані. Тому, незважаючи на всі спроби Барта відкинути звинувачення опонентів, ті ярлики, які йому намагались приліпити ще з року виходу в світ першого видання “Послання до Римлян, таки пристали до нього і залишились із ним. Більш того, всі звинувачення на адресу Барта, які були виголошені у 20-х роках ХХ ст., методично та планомірно повторювались прихильниками історико-критичної екзегези і після його смерті протягом усього ХХ ст. аж до нинішнього часу.

Як приклад того, що Барт аж ніяк не цурався буквально-історичної екзегези біблійних текстів можна також навести його думки з приводу Пісні Пісень, які він викладає в контексті власних антропологічних розмірковувань щодо взаємовідносин між чоловіком та жінкою: “Не варто робити вигляд, начебто її немає в каноні або начебто її зміст може мати лише спіритуалістичне значення. Будь-яке чесне тлумачення повинно визнати, що ця книга представляє собою збірник любовних пісень, у яких йде мова про чоловіка й жінку у їхній диференційованості і у їхньому взаємозв’язку, у їхньому бутті в зустрічі – і більше абсолютно ні про що. Найбільш глибокодумним тлумаченням може бути тут тільки найбільш природне тлумачення” [2, с. 130]. Крім того, вельми цікавим є також і той факт, що у § 59 оригінального німецького видання “Церковної догматики”, що має назву “Покірність Сина

Божого”, Барт цілком визнає наявність в тексті Євангелія т. зв. *vaticinia ex eventu* (пророцтва від того, що відбулось). На думку Барта, в євангельському тексті є такі місця, де очевидно є наявність таких пророцтв та настанов, “які згодом церква створила для себе самої” [2, с. 508]. Хоча конкретних посилань на подібні євангельські епізоди ми у Барта не знаходимо.

Що ж стосується реакції деяких сучасних православних біблеїстів на методи історико-критичного дослідження Писання, то вона, як правило, “коливається від неприхованої ворожості до стриманого схвалення з підкресленням, однак, недоліків критичного підходу” [5, с. 122]. З одного боку, основна причина традиційно настороженого і неоднозначного відношення до історико-критичного та інших подібних до нього методів дослідження Біблії, що практикувались у західному інтелектуальному середовищі протягом останніх двох-трьох століть, полягала в тому, що подібний підкреслено раціональний підхід до вивчення Біблії сам по собі мимоволі занижував статус Біблії як Слова Божого, до певної міри десакралізував священні тексти і зводив їх на рівень звичайних літературних творів своєї епохи. Історико-критичний метод нерідко підпадав під критику за онтологічно властиву йому абсолютизацію модерного раціонального дискурсу, а також, згідно думки співробітника Об'єднаних біблійних товариств з Великобританії, доктора Саймона Кріспа, “за штучне створення герменевтичного розриву між світом первинного біблійного тексту і сучасним читачем” [5, с. 123-124].

З іншого боку, нерідко можна зустріти і більш спокійне, виважене, тверезе та прихильне сприйняття досягнень західної біблеїстики, яке визнає наявність позитивних моментів в цій сфері і створює основу для подальшого відкритого інтелектуального дослідження Біблії у православному академічному середовищі. Так, наприклад, проф. Я. Пелікан (1923-2006) називає два попередні століття “золотим віком в історії біблеїстики як всередині, так і зовні історичних спільнот “народів Книги”” [9, с. 326], а на думку заслуженого професора Афіньського університету Савви Агурідеса (+2009), “історична критика та інші методи дослідження Біблії передбачають любов до істини та впевненість у тому, що вона існує, деякий мінімальний рівень духовної зрілості і внутрішню свободу, завдяки якій можна наважитись розпочати наукове дослідження, і, в решті решт, можливість не погоджуватись, сумніватись і навіть помилятись” [5, с. 139]. В той же час проф. Агурідес чесно визнає, що подібна інтелектуальна свобода і відкритість до нових наукових перспектив в сучасному православному академічному середовищі (принаймні, в Греції) “це поки що тільки мрія, яку плекає меншість, оскільки загальна релігійна та богословська атмосфера нав'язує, перш за все, єдність поглядів, що їх висловлюють основні закони суспільства і нашого духовного життя” [5, с. 139]. Крім того, один з

авторів сучасного православного “Введення в Четвероевангеліє”, завідувач кафедри біблеїстики Православного Свято-Тихонівського Гуманітарного Університету, прот. Олексій Ємельянов, приходять до висновку, що “скарб Слова Божого є настільки дорогоцінним та неосяжним, що всі способи дослідження, які дозволяють розкрити повноту його змісту, повинні бути використані” [7, с. 3]. Відповідно, одним з прийнятних та легітимних підходів до дослідження біблійних текстів він вважає й історико-критичну традицію їхнього сприйняття.

Тому ми вправі зробити висновок про те, що сучасні академічні дослідники Святого Письма не повинні виявляти інтелектуальну нечесність і закривати очі на очевидні наукові досягнення історико-критичного методу в герменевтиці і зроблені за допомогою нього висновки. Але при цьому вони повинні не менш рішуче висловитись проти будь-яких спроб абсолютизації даного методу як начебто єдиного вірного і об'єктивного. І однією з характерних причин цього справедливо може бути названа його специфічна рівновіддаленість як від проблем християнської спільноти, так і від позацерковного суспільного життя. Проф. прот. Іоан Брек (нар. 1939), у своїй доповіді за 1988 р., яку він виголосив на святкуванні п'ятдесятої річниці заснування Свято-Володимирської семінарії, прийшов до справедливого висновку про те, що “вчені-біблеїсти, за дуже нечисельними виключеннями, живуть сьогодні в ізоляції і від Церкви, і від світу” [3, с. 255], що, звичайно ж, жодним чином не сприяє основній фундаментальній меті будь-яких біблійних досліджень – “сповіщенню Євангелія як живого та життєдайного Слова Божого” [3, с. 254].

Крім того, як вже було зазначено вище, об'єктивність методів історико-критичного герменевтичного підходу до біблійних текстів і гіпотетичний поступовий розвиток біблеїстики, проголошені провідниками ліберального богословського табору, “роблять неможливим привілейоване положення більш ранніх методів тлумачення та досягнутих з їхньою допомогою результатів, будь то методи і результати новозавітних авторів, котрі займались тлумаченням Старого Завіту, або ж методи і результати отців церкви, котрі займались тлумаченням Біблії” [5, с. 124].

В одній зі своїх робіт відомий сучасний православний біблеїст, проф. А. С. Десницький, викладає наступне своє спостереження: “На світанку Середньовіччя безумовну перемогу отримали александрійці. ...Але маятник має властивість розгойдуватись, і в новий час біблеїстика як наукова дисципліна рішуче відмовилась від алегоричного методу. Напроти, вона взяла на озброєння історичний підхід” [6, с. 79-80]. Але, тим не менш, незважаючи на те, що в західній біблеїстиці історико-критичний метод став методом *par excellence* і протягом досить тривалого часу знаходився поза конкуренцією, все ж таки в ХХ ст. (багато в чому саме завдяки

працям К. Барта) домінування даного методу в сфері біблійної герменевтики було помітно послаблене. Саме тому проф. І. Каравидопулос в одній зі своїх доповідей констатує, що “сьогодні постструктуралістська критика (reader-response criticism, деконструктивізм), скинула, як здається, з трону історико-критичний метод, який панував протягом 200 років” [5, с. 151].

Висновки. Папа Римський Іоанн Павло II в одному зі своїх звернень до пастви, розмірковуючи про різні герменевтичні методології та підходи до інтерпретації Святого Письма, підкреслив принципово важливий нюанс: “Кожен із них має свої власні філософські передумови, які повинні бути обережно оцінені перед тим, як застосовувати їх до священних текстів” [12, с. 85]. Таким чином, історико-критична екзегеза, піднята на знамена ліберальним протестантським богослов'ям XIX ст. у якості єдиної та безальтернативної методи дослідження біблійних текстів, з перспективи сучасної ситуації у цій царині цілком може бути визнана такою, що до певної міри розкрила перед очима дослідників історичний контекст створення священних текстів, стала важливим первинним етапом для подальшого дослідження Біблії, а також підготувала для цього важливі епістемологічні передумови. З іншого ж боку, історична екзегеза надто наполегливо провела лінію демаркації між сучасністю та світом I ст., яка начебто є нездоланною перешкодою для адекватного сприйняття біблійних текстів у наш час. Разом із тим, зазіхання історико-критичного методу на беззаперечну об'єктивність та абсолютну неупередженість не можуть вважатись такими з огляду на розробки у царині філософської герменевтики XX ст., а також на девальвацію чітко окресленого раціонального дискурсу епохи модерну у контексті епохи постмодерну.

Список використаних джерел:

1. Барт, К., 2005. ‘Послание к Римлянам’, Москва : *Библейско-богословский институт св. апостола Андрея*, 580 с.
2. Барт, К., 2011. ‘Церковная догматика’, Москва : *Библейско-богословский институт св. апостола Андрея*, Том II, 712 с.
3. Брек, И., 2006. ‘Православие и Библия сегодня’, *Православие и Библия сегодня. Сборник статей*, Киев : *Центр православной книги*, С. 250-290.
4. Гестрих, К., 2009. ‘Сравнительное богословие. Немецкий протестантизм XX века’, Москва : *Издательство ПСТГУ*, 552 с.
5. Данн, Дж.Д., Ивлиев, И., Каравидопулос, И., Луц, У., Ролоф, Ю., 2011. ‘Библия в Церкви. Толкование Нового Завета на Востоке и Западе’, Москва : *Библейско-богословский институт св. апостола Андрея*, 208 с.
6. Десницкий, А., 2007. ‘Писание – Предание – современность’, Киев : *Центр православной книги*, 416 с.
7. Емельянов, А., 2009. ‘Введение в Четвероевангелие’, Москва : *Издательство ПСТГУ*, 254 с.

8. Мецгер, Б., 2006. 'Новый Завет. Контекст, формирование, содержание', Москва: *Библейско-богословский институт св. апостола Андрея*, 360 с.
9. Пелікан, Я., 2011. 'Кому ж належить Біблія? Історія Святого Письма крізь століття', Київ : *Дух і літера*, 392 с.
10. Alter, R., Kermode, F., 1999. 'The Literary Guide to the Bible', Cambridge, MA : *Harvard University Press*.
11. Burnett, R.E., 2004. 'Karl Barth's Theological Exegesis. The Hermeneutical Principles of the Römerbrief Period', Grand Rapids : *Eerdmans*.
12. John Paul II, 1998. 'Faith and Reason: Encyclical Letter', London : *Catholic Truth Society*.
13. Hovorun, C., 2015. 'Meta-Ecclesiology. Chronicles on Church Awareness', *Palgrave Macmillan*.
14. Ramm, B., 1970. 'Protestant Biblical Interpretation', Grand Rapids : *Michigan*.
15. Reventlow, H.G., 2010. 'History of Biblical Interpretation'. Vol. 4. "From the Enlightenment to the Twentieth Century", Atlanta : *Society of Biblical Literature*.
16. Stiver, D., 2001. 'Theology after Ricoeur: New Directions in Hermeneutical Theology', Louisville : *Westminster John Knox*.
17. Vanhoozer, K.J., 1990. 'Biblical Narrative in the Philosophy of Paul Ricoeur. A Study in Hermeneutics and Theology', Cambridge : *Cambridge University Press*.

References:

1. Bart, K., 2005. 'Poslanie k Rimlyanam (The Epistle to the Romans)', Москва : *Bibleysko-bogoslovskiy institut sv. apostola Andrey*, 580 s.
2. Bart, K., 2011. 'Tserkovnaya dogmatika (Church Dogmatics)', Москва : *Bibleysko-bogoslovskiy institut sv. apostola Andrey*, Tom II, 712 s.
3. Brek, I., 2006. 'Pravoslavie i Bibliya segodnya (The Orthodoxy and the Bible Today)', *Pravoslavie i Bibliya segodnya. Sbornik statey*, Kiev : *Tsentr pravoslavnoy knigi*, S. 250-290.
4. Gestrih, K., 2009. 'Sravnitelnoe bogoslovie. Nemetskiy protestantizm XX veka (Comparative Theology. The German Protestantism of the 20th Century)', Москва : *Izdatelstvo PSTGU*, 552 s.
5. Dann, Dzh.D., Ivliev, I., Karavidopulos, I., Luts, U., Rolof, Yu., 2011. 'Bibliya v Tserkvi. Tolkovanie Novogo Zaveta na Vostoke i Zapade (The Bible in the Church. The Interpretation of the New Testament in East and West)', Москва : *Bibleysko-bogoslovskiy institut sv. apostola Andrey*, 208 s.
6. Desnitskiy, A., 2007. 'Pisanie – Predanie – sovremennost (Bible – Tradition – Modernity)', Kiev : *Tsentr pravoslavnoy knigi*, 416 s.
7. Emelyanov, A., 2009. 'Vvedenie v Chetveroevangelie (An Introduction to the Four Gospels)', Москва : *Izdatelstvo PSTGU*, 254 s.
8. Metsger, B., 2006. 'Novyy Zavet. Kontekst, formirovaniye, sodержaniye (The New Testament. It`s Background, Growth, and Content)', Москва: *Bibleysko-bogoslovskiy institut sv. apostola Andrey*, 360 s.
9. Pelikan, Ya., 2011. 'Komu zh nalezhyt Bibliya? Istoriya Sviatoho Pysma kriz stolittia Whose Bible is it? A History of the Scriptures Through the Ages',

Kyiv : *Dukh i literatura*, 392 s.

10. Alter, R., Kermode, F., 1999. 'The Literary Guide to the Bible', Cambridge, MA : *Harvard University Press*.
11. Burnett, R.E., 2004. 'Karl Barth's Theological Exegesis. The Hermeneutical Principles of the Römerbrief Period', Grand Rapids : *Eerdmans*.
12. John Paul II, 1998. 'Faith and Reason: Encyclical Letter', London : *Catholic Truth Society*.
13. Hovorun, C., 2015. 'Meta-Ecclesiology. Chronicles on Church Awareness', Palgrave *Macmillan*.
14. Ramm, B., 1970. 'Protestant Biblical Interpretation', Grand Rapids : *Michigan*.
15. Reventlow, H.G., 2010. 'History of Biblical Interpretation'. Vol. 4. "From the Enlightenment to the Twentieth Century", Atlanta : *Society of Biblical Literature*.
16. Stiver, D., 2001. 'Theology after Ricoeur: New Directions in Hermeneutical Theology', Louisville : *Westminster John Knox*.
17. Vanhoozer, K.J., 1990. 'Biblical Narrative in the Philosophy of Paul Ricoeur. A Study in Hermeneutics and Theology', Cambridge : *Cambridge University Press*.